

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDL, VÖRÖSMARTY. szerkesztő társ: **BAJZA.**

Pesten.

Junius' 27d. 1837.

25. szám.

Tartalom: Francia literatura. Philosophia. Lermnier' studiumai, 199. l. Ország- 's népismeret Tocqueville' és Chevalier' munkáik Amerikáról, 202. l. Portugall literatura. Magalhaens' versei, 207. l. Angol literatura. Szépliteratura. Washington-Irving' Astoriája, 207. l. Magyar literatura. Nyelvtanítás. Toepler' m. olvasókönyve, 207. l.

FRANCZIA LITERATURA.

Philosophia.

- 1) *Études d'histoire et de philosophie, par M. Lermnier, prof. d'histoire des législations comparées au Collège de France. 2 Vol. Paris, 1836. 8r.*

Azon ponton, hova jelenleg a' tudomány és civilisatio jutottak, minden munka, melly a' társasági nagy kérdések felett oktatást szomjuzó tömegeket érdeklenni fogja, már csak ez által is számot tarthat a' sükerre; 's ha a' tárgy' ezen kedvezéséhez még a' szerzőnek fényesen kezdett 's szintugy folytatott eddigi pályája is járul, akkor az ő munkája' megjelenését egy általános tolongás fogja üdvözlelni. Ez a' tolongás már maga azt mutatja, hogy az elmék, minden elfogultságaik mellett is, megállapodnak az író' kihallgatására, mi erre nézve valóságos dicsőség, mert e' jelen korban figyelmet gerjeszteni 's a' sokaságra hatni tudni, már igen sok. Lermnier a' kített munkában egy látszólag egyszerű czím alatt több olly darabok' gyűjteményét közli, melyek ezen darabolság mellett is élénken fognak czéljok felé hatni, 's mellyek a' kivonat' formájában magokban foglalják a' szerző' minden eddigi munkálatának összeségét, valamint

a' jövendőbe tett pillantásait 's arról való sejditéseit is. Mióta csak a' francia collegiumban az összehasonlító törvényhozás' tudományának tanítószéke felállított, L., mint annak birtokosa, mindenkor hiv maradt az elvekhez, mellyek őt eleinte vezetéek, leczkéi népszerűkké lettek, valamint munkái, bennök a' nézetek' tökéletes összhangzása uralkodik, 's az egész rendszer mind inkább 's olly módon fejlik ki, melly annak teljes és világos felfogását kitünő mértékben könnyíti. Midőn mi itt a' jelen É t u d e s-ről szólándunk, nem akarunk a' rendszer' egyéb részeiről is itélni; ámbár az, a' mit mondandunk, alapul szolgálhat egy részletes méltánylatnak 's talán előkészületül 's vezérletül is mind azokra nézve, kik jövendőben egész mélyére fognak lehatni e' nevezetes író' munkálatainak 's egyszersmind visszamenni azok' eredetére.

L. azzal ismerteté meg magát a' philosophiai pályán, hōgy a' Saint-Simoníták' tanítmányait teljesen elfogadta. Azonban e' társaság' nézetei nem elégitették őt ki, miután zászlójoktól 1830ban, mindjárt a' juliusi napok után, elállott, de megtartva mégis elveiknek egy részét, mellyek írásaiiban több helyen vi-

lágosan kitűnnek. A' mi e' társaságnak állandó helyet szerzend a' 19dik század' évkönyveiben, az a' történeteknek érett 's megfontoló vizsgálata. A' saint-simonismus mindazon tévedések mellett is, mellyekre ragadtaték, mély és következetes nézeteket hozott a' historiába, felfogta annak egységét 's megértette az emberiség' haladását különböző fejlődés szakain keresztül, hogy abból a' társas élet' tudományát vonja le. A' philosophia hennök mindenkor buzgó és jó szándékú szolgálaira talált, 's ez lesz talán utóbb legjobb védelmök. Lermnier átvevé az ő'k' tanítványaikból mindazt, mi a' jelen kor' szükségeihez alkalmazható volt, u. m. az ismeretek' szétterjesztését, a' törvényhozás' reformatióját, az alsóbb néposztályok' sorsának javítását. Csakugyan L. mind írásaiban mind leczkéiben a' tömegekhez szól 's azok' értelmi szükségeit igyekszik kielégíteni.

A' könyv' elején mentegeti magát a' szerző több, egymástól független daraboknak egy munkában kiadásáért, 's gyámolul a' nagy Müller Jánosnak egyik mondására hivatkozik. Azt tekintve, hogy így többektől olvastatunk és értetünk, ez a' mentegetés felesleges; de más felül, magának az írónak érdekében, nekünk úgy látszik, hogy erejét vesztegeti az, ki egy sereg új és termékeny ideát jobbra és balra szétszór, mellyeket utóbb egy tömöttebb forma alatt jobban összegyűjthetett 's velök sokkal jobb és biztosabb hatást tehetett volna. Mi legalább ohajtanók, L. által már egyszer egy lökésben 's egészben adva látni azon rendszert, mellyet ő magának a' most fenforgó, olly igen érdekes és fontos társasági kérdések felett kétségkívül készített, 's mellyet ezen kitérések, bármilly kecségtetők 's figyelemébreztők legyenek, csak hátráltatnak. Ő már kifejté egy részben törvényhozási elveit a' jog' philosophiájában*); valósítsa, teljesítse tehát önmaga azon nemes ohajtást, mellyet előszavának e' sorában kifejez: „A' kérdések ki vannak jelelve; ideje, hogy egy nemzeti philosophia' kidolgozásához lássunk.“

A' darabok, mellyekből a' munka áll, három rendbeliek; u. m. studiumok az ókor' némelly jelesebb költői és történetirói (Pindar, Thucydides, Tacitus) felett; a' törvényhozás'

*) Philosophie du Droit.

philosophiájához tartozó töredékek, kapcsolatban az összehasonlító törvényhozás' historiájával; végre polemiai czikkelyek napi érdekű tárgyak felett. Minthogy ezek között semmi bizonyos, elhatározott rend nem uralkodik, elég legyen itt csak a' legkitűnőbbeket említenünk meg 's felettök egy pár észrevételet tennünk.

Az első kötetet megnyitja egy nevezetes munkának taglalatja, melly munka 1833ban jelent meg 's ez újabb évek' legkülönösebb tüneményei közé tartozik. Értjük Bucheznek Bevezetését a' történetek' tudományába*), melly a' historia' philosophiájának egy új rendszerét foglalja magában. Valóban nem kevés ügyesség 's beható elme kívántatott ahhoz, hogy valaki világos eszmét adjon az elvont hypothetisek' egy ilyen tömegéről, 's értelmes kivonatát egy könyvnek, mellynek általános irányzatát alig foghatni fel. Lermnier e' dologban úgy járt el, hogy általa Buchez' könyvének mind érdeke mind kivált érthetősége tetemesen nyert.

Utóbb észrevételek következnek egy újabb francia népszerű encyclopaedia (Encyclopedie populaire) felett. Itt Lermnier többi közt az ismereteknek a' nép' tömegén minél bővebb és általánosabb szétárasztása mellett igen melegen szól. Ezen cél kétségkívül igen ohajtható; csak hogy itt értetünk kell egymást 's mindenek előtt meg egyeznünk abban, hogy a' néppel közlendő ismeretek között a' mesterséget, művészetet, historiát és politikát tárgyzók mellett, sőt azok felett, az erkölcsi és vallási ismereteknek is kiváltképen helyt kell adni. Egyéb-iránt az encyclopaediák, 's kivált az, mellyről itt szó vagyon, épen az által, hogy az ismeretek' egyetemiségre kiterjeszkednek, gyakran épen nem, vagy kelleténél szűkebben ereszkednek be az egyes tárgyak' külön vizsgálatába; az pedig, hogy betűrendben vannak szerkeztetve, körükből szükségképen minden módszeres osztályozást kirekeszt.

A' második kötetben legelől állanak az összehasonlító törvényhozás' historiájának főbb elvei; mi az egész historiának egy nagyszerű áttekintését foglalja magában, bizonyos alapelvek és főbb pontok után indulva ki. E' része

**) Introduction à la science de l'histoire, par Buchez.

a' könyvnek kapcsolatban áll L.' minden munkáival 's egész nyilvános oktatásával. A' kiinduláspontok itt is amott is ugyanegyek. Azonban nem igen hihető, hogy azon három következményt, mellyeket L. e' nemű vizsgálataiból húz, korunkban mindenki elfogadja. Mert ha lesznek is, kik vele együtt fogják hinni, hogy a' mostani német eclecticismus alatt egy tágabb 's termékenyebb philosophia készül; vagy hogy a' mostani angol constitutio' formái alatt egy más kormányforma van szerkezethen; bizonyosan lesznek, kik nem fogják hinni, hogy a' kereszténység' romjából nem sokára egy új vallás fog előteremni. Mi úgy látjuk, hogy ha e' részben valami újulás vagy változás fog történni, az nem állhat egyébben, mint a' vallás' őszintébb teljesítésében, kevesebb haszonlesésben és több emberszeretethen, kevesebb önzésben 's a' fenytő és torló igazság' tökélyesítésében, végre a' házasság' nagyobb szentségében, 's némelly veszélyes előítéleteknek, millyen például a' párviadali, eltörlesztésében. Ha ez az, a' mit L. ohajt, úgy az ő ohajtása a' miénk is, és bizonyosan soké azok közül, kik ezt olvasandják; de ha az ő munkáiban sürűen elszórt jelekre tekintünk, azon szintolly tudós mint kedvező ítéletre, mellyet Spinozáról a' jog' philosophiájában mond, 's a' régi sympathiára, melly őt a' saint-simonitákhoz voná: akkor arra a' gondolatra kell jutnunk, hogy azon vallás, mellyet itt L. hirdet, nem egyéb a' pantheismusnál. Bocsánat, ha itt e' véleményt kimondjuk, mellyet érett megfontolás nélkül nem örömet mondunk ki, de mi úgy hiszszük, hogy a' dolog tökéletesen világos lesz mind azok előtt, kik a' jelen könyvet 's kivált annak előszavát olvasandják. Ez a' társasági idealismus, az emberiségnek 's az emberi értelemnek ezen egysége, melly az isten' egységével összeolvad, teszi a' könyvnek alapelvét. Az előszóban ez a' hely jön elő: „Mi hiszszük az emberi gondolatnak, az emberi értelemnek egységét, neveztessek az aztán metaphysicának vagy vallásnak, fejtessék ki Memphisben vagy Judaeában, Alexandriában vagy Athenében, Berlinben vagy Párizsban; egységet a' kiindulásban és a' bevégezésben, munkás és szenvedélyes változatosságot a' folyamatban, melly a' két határt elválasztja 's összezavarandja. Ez a' mi legerősebb hitünk, 's azt mondjuk a' pathmosi evangeliummal:

Ut omnes unum sint: legyen az emberiség egy, 's térjen diadalmasan az istenség' kebelébe vissza.“

Mellőzve ezen észrevételeket, mellyekről kiki saját meggyőződése szerint fog ítélni, lehetetlen több ideát hozni mozgásba, mint a' mennyi e' két kötet' vegyes czikkelyeiben foglaltatik; 's mindenütt a' legingerlőbb tárgy a' fontolgatásra. A' Constant Benjaminról irt czikkely visszavezeti a' figyelmet a' híres publicista' munkáira; a' kereszténység felett irt vitás czikkely egy a' legmelegebbek, leglelkesebbek közül; a' Paroles d'un croyant' írójának védelme nagy szónoki tehetséggel készült, csak hogy inkább annak elleneit kisebbíti, mint az általa felállított merész következményeket támogatná.

El lehet képzelni, hogy L.' oktatási sok ujat foglalnak magokban. Merész célzások és szándéklatok tűnnek itt fel részint nyilván, részint csak ujjal mutogatva. A' pantheismus uralkodónak látszik bennök 's egy új metaphysicának alapját, egy új társasági tudománynak elvét tenni; a' vitatkozás' formái háttartalan mesterséggel és finomsággal hasznaltatnak, 's folyvást fen tudják tartani a' figyelmet. Az ókor' történetíróiról 's költőiről adott arczképek legbensőbb behatást árulnak el a' régiek' nyilvános és political életébe. A' historiában a' beszéd komoly és ünnepi, a' vitatkozásokban ellenben élénk és sarkaló.

Utjában ítéletet mond L. Vico'ról is; de ő igen kemény a' historia' philosophiájának ezen alkotója, az új tudománynak ezen teremője iránt, 's elejébe teszi Schellinget, egy német pantheista iskola' fejét. Szavai e' tárgyban ezek:

„Vico' theoriája felül van haladva 's kiigazítva. Mert, ha mi nem hiszszük is vele, hogy az emberiség folyvást és mindig az egy hit' körében forog, hiszszük igenis Schellinggel azt, hogy visszatérünk az istenhez ... 's ez a' mi legédesb reménységünk. Vicoval az ember elfúl a' multban; Montesquiuevel az embert örök mivelésre (utánzásra) kárhozzatjuk.“

Szép gondolatok vannak még a' könyvben a' political gyilkosságról. „Összeesküdni — úgy mond L. — annyi mint gyengébbnek valani magát annál, kinek élete ellen összeesküszünk; annyi mint nagyobbá tenni ellenségét azon egész távolsággal, melly az orgyilkost a' becsületes embertől elválasztja; annyi mint

megvallani a' világnak, hogy ellenségünket nem bírjuk legyőzni, mivel őt meggyilkoljuk. A' politikai gyilkos halhatatlanná teszi azt a' kit talál, tyranussá azt a' kit nem talál.“

E' czikkelyek' gyűjteménye állandó és folytonos érdekű. Kijeleltük a' szellemet, melly őket bélyegzi, 's e' szellem világító fáklya Lermnier' pályáján. Az ő iskolája elválnak egészen a' francia restauratio' eclecticismusától, sokat kölcsönöz a' saint-simonitáktól, Németországtól, Hegeltől, Kanttól, 's egy politikai és demokratiai philosophiára tör utat magának. Ezen iskola most népszerű Franciaországban, 's érdemes tanultatni, mivel a' történetekben helyet fog foglalni. Ellene vannak e' jelen időket kormányzó tanítmányok (doctrines), mellette az emberiség' javának igaz szeretete.

53. 10.

Ország- 's népismeret.

- 1) *De la Démocratie en Amérique, par Alexis de Tocqueville. 2 volumes. 4ème édition. Paris, 1836. 8.*
- 2) *Lettres sur l'Amérique du nord, par Michel Chevalier. Avec une carte des États-Unis d'Amérique. 2 volumes. Paris, Gosselin, 1836. 8.*

Az újvilág két természetes részre oszlik. Déli része — 10° éjszaki és 54° déli szélesség közt — egy heteddel kisebb az éjszakinál, melly a' földszarkig terjed. Déli-Amerikában van kilencz republica, egy a' continensnek csaknem felét el foglaló császárság, egy diktatúrság, francia, angol és hollandi Guiana, 's végre Patagonia, a' független indusok' eddig nem háborgatott birtokában. Összes száma lakóinak alig 15 millió.

Éjszak-Amerikának nagyobb részét — a' nagy tavaktól kezdve a' jeges oceánig — különböző nevezet alatt az angol bírja; de birtokában, kivált 74°on túl, terméketlen, rideg lakatlan földek. Közel egy tizenötöde Éjszakamerikának, Bering' utjánál, moszka tulajdon. A' continens' közepén, annak közel egy harmadát foglalván el, a' Csendes és Atlanti Tenger közt, a' most 27 külön státusból álló egyesület nyúlik el. Következik Mexiko Texással, a' continensnek közel egy ötödét kerítvén, 's végre Középponti-Amerika' független republikája. Ide számlálatnak a' nyugot-indiai szigetek, spanyol, angol, francia, dán, svéd és hollandi birtokok. Éjszakamerika' lakóinak száma mintegy 27 millió.

Miként jött az, hogy midőn Amerikáról, vagy amerikai lakosról van szó, az újvilág' csak azon hetedrészét, 's ennek lakosait értjük, melly éjszaki felének 30 és 50-d. fokai közt terjed el? Varázs-e, vagy közös zűrzavar az, melly nyelvünket feszítvén, félbe szakasztja ennek jelelési rendszerét, 's kényszerít, hogy a' részt egész helyett vegyük?

Alig mult két százada, mióta az első telepedők Amerika' ezen részére léptek, alig 60 éve, hogy a' kis társaság elkülönözve áll, 's imhol a' maroknyi nép, a' föld lakói' számának parányi töredéke, ezernyi éveken keresztül élt hatalmas nemzetek' közé áll, 's mi több, az emberiség' mérlegébe lépven, a' polgárisodás' serpenyűjét tetemesen lefelé nyomja. Példátlan kifejlése, és sebes előmente bámulást gerjeszt, 's a' meglepés olly tökéletes, hogy a' vizsgálódó itéletet, melly alig találván utját az indulatokon 's a' velök elválaszthatlanul egybekötött érzelmeken keresztül, a' szokatlan jelenet elcsábítja 's benne kétséget, küzdést szül, és sok ingadozás enged csak megállapodását. A' jelenet azonban való; nem képzelet, nem álom. Azon csoport, már úgy szólván gyermek korában megmérkőzött a' világ' első hatalmával, 's az egyenetlen harczot diadallal végzette be. Hajói elszórva a' tengereken, lobogói mindenütt tisztelve, híre neve a' földkörön elterjedve, közlései a' föld' lakosival folyvásti, erkölcsi állása remek, boldogléte kétségenkívüli. A' jelenet új, mását hiában keressük a' világtörténetben; az emberi nem' fejlődése örökké változó módosításokat szül. Erő és hatalom, gazdagság és értelem, különözve vagy egyesülve, különböző fokozatban mutatkoztak a' régi 's újabb népek közt, és a' nemzeti jóllét, a' közboldogság mindenkor szoros arányban állottak a' polgárisodással. Az egykori tündöklő republicákban, veszélyes elemek simultak a' fényes lepleg mögé, 's ezek a' romlás' magvát veték el. Az újabb idej alkotmányok, csaknem mind annyi próbatétek. Hiában alkalmazzuk a' múltat Éjszakamerika' egyesületére; sehol sem találjuk a' helyes mértéket; tudományunkat szükségkép terjesztenünk, nagyobbítnunk kell.

Melly gyarlóság, egyes, ollykor mellékes okoknak tulajdonítani nagy következeseket, melly gyengesség Éjszakamerika' példátlan előmentének egy vagy más különös okát keresni?

Hogy az egyesület rövid idő alatt csodá-

latos kifejlésre jutott; hogy a' vagyonság és jóllét hasonló mértékben, soha sem volt bármely ország' összes lakosira kiterjesztve, hogy az erkölcsiség, a' vallás' és nevelés' boldogító szüleménye, sehol nagyobb tisztaságában 's tökélyében nem mutatkozott, csaknem közönségesen el van ismerve. De miért maradt el eddig a' fő igazság 's az ebből következő természeti törvény? Félünk-e találkozni valamely rémalakkal, vagy inkább a' szegényezés vezet bennünket gyáva képzetekre ott, hol csak kellemes képek, megnyugtató 's jóltévő világ található?

Continensünk' közepét 's éjszaki részeit lakók, amazoknak geographiai helyzetét, climá-jok' elsőbbségét említik, és helyesen óvakodnak további hasonlításoktól. *) Kiknek geographiai helyzetök szintolly jó 's némelly tekintetben jobb, amazoknak nagyobb kiterjedésű birtokát 's termékenyebb földét hozzák fel. Az erkölcsi következés így anyagi okokra támasztatik. Lassanként azonban elismeretetik, hogy a' szorgalom, de különösen a' kiterjedett oktatás 's így az értelmesség' legáltalmasb előmozdító a' gyarapodásnak. Következik a' nemzeti szellem és a' társasági intézmények. Az egyesület' lakói angolok: olly környülállás, melly az angol bosszúságot — mit a' retentő vetélkedő társ gerjeszte és táplál — valamennyire enyhíti. Csak angoltól kerülhetett Angolamerika, halljuk, mert csak az angolnál érték tökélyt a' társasági viszonyok (a' törvények' szelleme 's alkalmazása), mert a' többi nemzet Amerika' minden kincseivel sem tűnik ki. Igen, de Canadát is angolok lakják, angolok Nagybritanniát, hol van a' földön kiáltóbb nyomor, mint a' dúsgazdag Britanniában? Az amerikai könnyen juta jelen polczára, — a' felelet — mert az ellenséges elemeket kijárta, 's építményét rendszeren, háborgatlanul folytathatá, ment levén a' legnagyobb munkától a' — gyomlálástól.

Így szorul ki, mintegy kínosan sajtolva, a' vallomás; elesnek egymásután az eleinte fontosoknak látszott okok, a' geographiai helyzet, clima, föld' minősége, nemzetiség, az ember, ki természetét sehol nem változtatja; mi marad? A' társasági alkotmány, a'

*) Europa valamelyik, 12 millióból álló népe, Éjszakamerika 12 milliójával hasonlatba alig hozható.

polgárisodás. Ott az emberi tehetségek' tökéletes kifejlődhetését nem ellenzé semmi; a' törvények 's természeti jogok egyenlően terjednek 's hatnak minden lakosra: 's imhol azon következés, hogy, az élöteremtvények' díszje, az ember, az újvilág' egy részében természeti állására jutott. Valóban, a' tökéletes függetlenség, a' helyzetek' tökéletes egyenlöléte 's ezek által az önkormány azon jelenetek, melyeket a' világtörténet eddig nem mutatott, 's elménk megfogni átall, míg, a' tapasztalás nem segíti.

De ha sohajtások közt megvalljuk is az igazat, olly könnyen 's hamar magunkat meg nem adjuk. Hasztalan ócsároljuk az emberi természetet — ez örökké ugy volt. A' demokratiai szellem ellenállhatlanul halad, 's természetes ellensége a' helytállás' bajnokinak. A' küzdés, viaskodás és harc tartani fognak, bármely legyen az áldozat; a' kereszténység, mint minden szellemi előmenet, elég vértanút állított. A' harc, noha a' tiszta észt gúnyolja, ha nyilvános és becsületes, a' gyarló halandót nem alacsonítja; de van egy neme, melly neveléses és gyalázatos is akkor, ha az újult bajnok ellenségével szembeszállani nem mer, hanem azt hátulról szívesen meggyilkolná. A' két elv ellenséges állásban van, vagy inkább egy szellem ellen egy elv ví. A' szellem halad, mint a' sugárok; az elv, utját akarja elállani.

Amerikát az elv' bajnoki különböző fegyverekkel támadják meg. A' gúnyolók' serege roppant: ezek nyugtalan hevüléssel keresik Achilles' sarkát, 's erőlködéseik' bámulatos következése az, hogy az amerikaiak is — emberek. Gyakorta hallik, hogy az amerikaiak csak kereskedők, 's a' kifejezéshez némi megvetés következik. Előre bocsátván, hogy valamely társaságban, a' számos természetek, mesterek és művészek, oktatók, védők, törvényhozók stb., mind nem kereskedő; a' kifejezés minden időben kedvencz fegyvere volt a' büszkeségnek; mert bölcseségnek tartjuk azt megvetni, minek birtokában nem vagyunk. Így állottak a' régi hódoló népek a' kereskedő népek' —, így Gallia Angliának általellenében, 's még ma is gyakorta megvetéssel bélyegzi a' kereskedő angolt több könnyelmű francia író *).

*) A' ragyogó XIV. Lajos, ki trónján a' leg-

szorgalom' és ipar' gyűjteményeit, de a' rablott vagyon széteszlik, valamint széteszlanak a' rablásból élő csoportok. A' vagyonság és gazdagság csak a' kereskedés által teremnek: a' kézimunka éltet, de nem gazdagít, 's ha valamely nép vagy nemzet tartósan virágzott, táplálója főképp a' kereskedés volt.

Kik a' szédítő fényűzésben gyönyörködnek, a' csábító hatalomnak hódolni szeretnek, Amerikára szánakodással néznek, de ezek előtt az emberi nem csak — mennyiség.

Kik a' mély tudományosság' és szépművészetek' hiányát szemlélik Amerikában, kívánataikat túlságig terjesztik, de itt is, ha vizsgálat alá veszik mi történik ott a' tudományok' és művészet' mezején, meglepésök nem kisebb mint azoké, kik bármely népközi egyéb hasonlításokba bocsátkoznak.

Nagy még azoknak száma, kik meggyőzetvén a' tettek által, a' dolgok állandóságát hozzák kétségbe, 's Amerikát, természetleni helyezése miatt, bizonyos és közel álló romlással fenyegetik. Ezeknek segéde a' világtörténet, az emberi gyarlóság. A' két világ' 's két elv' egymásra hatása nagy; a' közlés szünetleni; minden év a' vándorlók' új seregét vezet túl az oceanon. Elég-e azon kis társaságban az erkölcsi erő, hogy folyvást tisztítson, emeljen, egyenlítsen egyfelül, 's fel ne vegye másfelül, honán kívül, a' szellemével meg nem egyeztethető elemeket? Minden tekintet, minden vizsgálat a' két elv' küzdésére vezet.

kisebb pecsétet, koronáján a' legkisebb por-szemet meg nem szenvedte, hadat indított Holland ellen, melly nemzetet a' kereskedők és sajtcsinálók nevezettel szerette gúnyolni, udvarával 's udvari iróival együtt, 's miért? A' kis republika a' gondolat' menedékhelye volt; Europa' legjelesb tudósait 's bölseit keblébe fogadta, kik a' fényes király' keleti rendszerét tekintetbe vevék. A' megbántás boszuállást kívánt, 's XIV. Lajos országa' nemeseivel, a' „békák“ ellen indult, 's hogy azokat könnyebben büntethesse az angol király' szövetségét kereste: de imhol a' világ' két leghatalmasb nemzete hiában erőlködött, mert a' sajtcsinálók' vitéz Ruytere az egyesült tömérdek hadihajósereget visszaverte, a' csata' kezdetivel pedig a' büszke gallus armáda gyálázatosan megszökött, segéd társára hagyván a' dolog' kivívását.

Az utazónak, ki Amerikáról alapos ismeretet kíván szerezni, az Atlanti-Tenger Lethe legyen, hogy a' megtisztult anyag meg nem másítva vehesse fel a' benyomásokat; értelme kiterjedett legyen, hogy a' szokatlan viszonyokat felfoghassa; szíve nyitva, az emberiségnek.

Illyen két utazó Tocqueville és Chevalier; mindkettő mély tudományu, bölcs, vizsgáló ész és felfogó elme. Munkájokat, noha azok egymástól függetlenek és különbözők, ugyanazon lehellet élteti; mindkettőben egy elv, egyenlő irány. Tocqueville Montesquieu' szellemével vizsgálja Amerika' törvényi viszonyait minden ágazatiban. Ő Amerikában többet lát Amerikánál. A' közt, mi ott Tocqueville' figyelmét magára vonta, legelevenebben hatott rá a' helyzetek' egyenlősége, mellyet Rousseau csak álmaiban látott, melly mindannak főkutfeje 's nemzője, mi az amerikai társaság' kifejlődésében történt, 's az író' vizsgálatinak középpontja. A' helyzetek' egyenlőségének lépcsőnkénti kifejlése örök végzés, kiterjedett és tartós, kiszökik az emberi hatalom alól; minden ember, minden eset egyenlőképp segédje kifejlésének. Munkáját Tocqueville, vallási benyomások alatt reszketve írta, ezeket lelkében azon ellenállhatlan haladás szülte, melly annyi századok alatt minden akadályokon keresztül törvén, ma is előre megy az utána hagyott omladékok közt. Magas nézetei, mingyárt bévezetésében, hasonló érzelmeket gerjesztenek az olvasóban. Tekintetei' folyamatában hona' állapotjára térvén, illy panaszra fakad: „Hiában forgatom emlékemet, semmit sem találok, mi nagyobb fájdalmat, több szánakodást gerjesztene, mint az, mi előttünk történik; úgy látszik, hogy azon természetes láncz el van szakasztva, melly a' véleményyt az izléshez, a' tettet a' hithez kapcsolja; azon egybehangzás, melly az ember' érzelmei 's ideái közt minden időben észrevehető volt, úgy látszik semmivé lett, 's mondhatnók, hogy az erkölcsi analogia' minden törvényei el vannak törölve.“

„Vannak köztünk buzgó keresztények, kiknek lelke hittel telve, a' más világ' igazságai-ban lelik táplálatokat; ezek kétségén kívül az emberi szabadlétnek, mint minden erkölcsi nagylét' kutfejének szószólói. A' kereszténység, melly a' teremtő előtt minden embert egyenlővé tett, nem fogja ellenzeni a' polgárok' törvényelőtti egyenlő létét. De különös

következések' szövete által némelyben a' val-lás is azon hatalmak közt találkozik, mellyeket a' democratia feldönt, 's gyakorta megtörténik, hogy magától taszítja az egyenlőséget, mellyet szeret, 's átkozza a' szabadságot, mint ellenségét, holott azt vezérelvén, annak törekvését megszentíthetné." „A' vallásosak mellett olyakat látok, kiknek szemei inkább a' földre, mint az égre fordulvák; kik nem csak azért pártosai a' szabadságnak, mert abban a' legnemesb rények' származtatóját látják, de főkép, mert azt a' legnagyobb javak' kútfejének tekintik; őszintén ohajtják hatalmát 's javait az emberekre terjesztve látni: értem, hogy ezek a' vallást hívják segédül, mert nem lehet nem tudniok, hogy a' szabadság erkölcs nélkül nem állhat fenn, sem erkölcsiség hit nélkül; de a' vallást ellenségeik' sorában vették észre, 's erejüket vesztik: amazok megtámadják, ezek védni nem merik. A' mult századok alacson 's megvesztegethető lelkeket láttak, kik a' rabszolgaság' szószólói voltak, midőn a' nemes szívek remény nélkül harcoltak a' szabadság' megtartásáért. De köztünk nemes és büszke természetekre találunk, kiknek véleményei izléseikkel homlok egyenest ellenkeznek, 's kik a' szolgaságot, alacsonságot kedvelik, miket magokra nézve soha nem ismertek. Olyanok is vannak ellenben, kik úgy szólnak a' szabadságról, mint ha érezni tudnák mindazt, mi benne felséges és szent, 's zordonan követelnek az emberiség' javára, általok mindenkor félreismert jogokat."

„Látok rényes és békes férfiakat, kiket tiszta erkölceik, csendes szokásaik, jóllétök és értelmességök, körülön természetesen felül helyeznek. Tiszta honszeretettől el telve, készek a' legnagyobb áldozatokra; mindazáltal bennök a' polgárisodás gyakorta ellenesét találja; jótéiteit a' visszaéléssel tévesztik, 's elméjükben a' rosznak ideája választhatlanul egybe van kötve az újjal."

„Ezek mellett másokat látok, kik az előmenet' neve alatt az embert anyagítani törekednek, a' hasznosat keresvén, nem gondolnak a' helyessel, a' tudományt távol a' hittől, a' jölletet a' rénytől különözve veszik; ezek a' divati civilisatio' bajnokinak tartják magokat, 's szemtelenül előállnak, visszaélvén a' nekik átengedett helylyel, mellyről azonban ön méltatlanságok által levettetnek."

„Hol vagyunk? a' vallásos emberek a' szabadságot üldözik, és a' szabadság' barátjai a' vallást támadják meg; a' nemes és fölemelkedett elmék a' rabság' szószólói, az alacson és szolgálattelkek a' függetlenséggel kérkednek; becsületes és felvilágosodott polgárok minden előmenet' ellenségei, midőn a' honfiség 's erkölcs nélküliek a' polgárisodás' és világosság' apostolai akarnak lenni!"

Tocqueville Amerikát tartja azon földnek, hol a' társasági nagy fordulat, közel érte természetes határait; ez ott könnyen 's egyszerűen ment végbe, vagy inkább mondhatnók, hogy azon föld, következményeit nyerte meg a' nálunk forrásban levő szellemnek a' nélkül, hogy maga küzdött volna.

„Munkám' első részében, szól tovább Tocqueville, megmutatni igyekeztem, a' democratia' irányát Amerikában, mint ez korlát nélkül magára hagyatván, a' törvények' utját természetesen kitűzi, és közönségesen a' dolgok' vitelére nyert hatalmát. Tudni akartam mi jót 's mi rosszat hoz elő magából. Vizsgáltam, melly előrelátással irányozzák azt az amerikaiak, vagy mit mulasztanak el; megkülönböztetni igyekeztem azon okokat, mellyek a' társaság' kormányát neki átengedik. Munkám' második részében annak befolyását akartam rajzolni a' társaságra, ennek szokásaira 's erkölcsiségére, stb."

„Kik munkámat közléről tekintik, meglelik benne hiszem, azon egy anyagondolatot, melly úgy szólván minden részeit egybe lánczolja. De tárgyaim' különbözősége nagy, 's ki az általam felhozott összes esetek' ellenébe egyes esetet, az összes gondolatok' ellenébe elkülönzött ideát állít, könnyen jut megítélésére. Ohajtanám tehát, hogy ugyanazon elmével olvastassék munkám, melly azt vezérelte 's az utána hagyott benyomás által ítéltesék, valamint magam is nem ez vagy amaz okból, hanem az okok' tömege által indítattam annak írására."

Chevalier következő tekinteteket fejteget bévezetésében: „Azon polgárisodás, mellyhez Europa' népei tartoznak, a' földtekén keletről nyugotnak veszi utját. Kettős bölcsőjéből, ős Ázsia' kebléből 's felső Aegyptusból az atlanti partokig terjedett, Hispania, Scandinavia és Britannia széleit érintvén. Pályája' végén látszott lenni, midőn Colomb az újvilágba uta-

síta. Minden nyugpontján más hiteket, más erkölcsöket vett fel, más törvényeket és szokásokat, más nyelvet és öltözetet, más egészségi és táplálati szabályokat, más külső és belső életet. Az ember' viszonyait mozgó nagy kérdések a' teremtővel, a' mindenséggel, a' társasági és családi intézményekkel, mindenkor feloldásaikat érték; 's mint ezek bizonyos idő múlva ismét vitatásba jöttek, a' polgárisodás visszafordult keletnek, 's új feloldásokat nyújtott."

„Az így keletről nyugotra mozgó folyam, más kettőnek egyesüléséből következik; ez a' biblia Sem és Japhet, két nagy törzsöke, dél és éjszaktól eredvén egymáshoz közelít, 's a' civilisatio' minden szokásával tulajdon kuffejeikből új éltet szívnak. Az éjszak' és dél' különös indításai, mellyekből az emberiséget előmozdító erő származik, sorban győztek egymásra. Innen jön, hogy polgárisodásunk az egyenes vonal helyett kelettől nyugotig, hajlott vonalat ír le, dél és éjszak, éjszak és dél közt mozogván; azon kivétellel, hogy a' dél gyakrabban küldé a' civilisatio' magvát éjszakra a' nélkül hogy fáját terjesztette rá, holott ha az ellágyult népeknél a' civilisatio elaludt, az éjszak seregeit küldé deli erejű fiainak a' déli lakosok közé. Független a' miénktől, a' távol kelet' civilisatioja, mellynek őrei Japánban, seregei Chinában vannak, nyugotról halad kelet felé, de mozgási tehetsége csekély és az elébbinek tökélyét soha el nem érte. Sok jeles találmány jeleli meg azonban előmentét 's nevezetes, miként áll ott, bizonytalan századok óta ugyanazon egy törvény alatt nagyobb népesség mint Európáé.

A' két polgárisodást, a' keletit és nyugotit, iszonyu tér választá el addig míg az első Amerikába nem érkezett. Ma a' távolnak fele elenyészett, mert Amerika két tengerre terjed, 's a' déliszigeteket az európaiak kezdik lakni. Nyilván van ezen tekintetből, hogy két polgárisodás közzé helyezve, Amerika magas rendeltetését várja, 's hogy az újvilág' népének előmente szoros egybekötötésben áll az egész nemnek közönséges előmentével.

A' két civilisatio' aránylata kétségen kívül legnagyobb tárgya az emberi elme' foglalatosságának; 's legszebb reményekkel biztatja az emberiség' barátját, magában foglalván politikai tekintetben, az összes népek' társa-

sítását, a' világ' egyensúlyát, mellynek az európai egyensúly csak különös esete. — Valásilag az egész emberiség' családjának törvényét, a' valódi catholicismust. — Erkölcsileg, a' két ellenes természet' legeggybehangzóbb összeforrasztását, melly két természet minden fajt, nemzet, népet 's minden családot szétválaszt, 's mellyet a' biblia Kain és Ábel képeikben jelelt ki. — Értelmileg, a' tökéletes encyclopaediát és közönséges nyelvet. — Szorgalmilag a' földteke' használásának végtervét. A' kérdés napjainkban nem csupa szemléleti, 's több mint eszméleti álmok' táplálja; a' kormányzók' gondolkodási tárgya lett."

Említi Chevalier, miként törekednek a' nemzetek századok óta a' chinaiak közibe, 's mint közeledik azon idő, melly a' két civilisatiót érintésbe hozza.

Europa' népeit tekintvén, ezek közt a' római és germán eredetet, a' latin és teuton nemzeteket közelebből jeleli ki. Az egyik déli és catholicus, a' másik éjszaki és protestáns, 's így osztozott a' két nem ez újvilág' két felében is. A' szláv újabb eredetű 's a' két nem közt jeles állást nyert. Chevalier méregeti, melly befolyással lehetnek Europa' nemzetei a' köz polgárisodásra, 's észrevételei kivált honára nézve fontosak és mélyek. A' két jeles munka mind azt érinti, tekinti, vizsgálja, mi Amerikában nevezetes, és semmi hízagot nem hágy fenn. A' francia észnek volt fentartva azon kérdés' feloldása, mit reménylhet, mit félhet Europa, mit az emberi nem' 's polgárisodása, Amerikától? Valamennyi munka, melly eddig azon világrészről íratott, a' kettővel hasonlításba alig hozható, 's kénytelenek vagyunk megvallani, hogy ezeket csak francia irhatta, kinél nemzete az európai polgárisodást képviseli réggóta, kinél elmebeli elsősege nem kétes, kinél a' mély tudományosság és művészet, úgy látszik, korunkban kirekesztőleg talált menedéket: ha valami a' francziában nehezen megbocsátható, az, hogy azt mit itt érintünk, tudja és vallja.

Tocqueville és Chevalier Amerikát közünkbe hozzák, forgatván azt minden oldalán gyakorlott kezekkel, mint a' bonczoló taglalja késével az életműves lényeket, mint a' nagyító üveg fölfedezi gyenge szemünk előtt a' természet' titkait. Ki a' két munkát tanulása' tárgyává teszi, kivált ha értésükre elég ké-

születtel bír, bennök számtalan és fontos kérdések' feloldását leli. Tocqueville a' komoly vizsgálatoktól egy pillanatig sem távozik, 's fejtevései változatlan irányban következnek főfeltételéből. Chevalier szabadabban mozog 's elmefutásának tért enged. Mindkettő, nemcsak Amerikával ismerteti meg Európát — bátran mondhatnók, hogy a' két munka' segéde által Europa jobban ismeri Amerikát, mint emez önmagát — de Európával is, különösen pedig Britanniával és Galliával. Mindkét munkában, főképp Chevaliernél, a' visszatekintések, hasonlítások, alkalmazások szünetlenek, 's a' nemzetek, népek 's egész emberi nem' szoros egybefüggése folyvást szeme előtt áll. Alig szükség megjegyezni, hogy egyikök sem irta Amerika' panegyriconját, mert dicséret és ócsárlat nem az ész', hanem az érzelmek' körébe tartoznak, a' két író pedig mint említők, tudós és bölcs.

A' két munka maradandó emlék; mert az, mit magában foglal, nem mulandó, nem változó, bár miként változzék külsőképp a' sebesen haladó újvilág. Haszna megbecsülhetetlen, mert új utat nyit nemcsak a' gondolatnak, hanem a' tettnek is. Miként fognak alkalmaztatni az elvek, más kérdés. Csak egy pár év mult Tocqueville' munkája' előszöri megjelenése óta, 's már el van hintve a' mag', 's gyökeret vert. Nemde természetes, hogy éppen Tocqueville' munkájából következtek sokan azon bizonyítványt, hogy Europa' népeire az önkormány nem alkalmazható, 's hogy itt a' democratia lehetetlen? Ki a' két jeles munkát honi nyelvünkre fordítaná, a' hazának kedves szolgálatot tenne; de értelemmel 's tudományal fogjon a' dologhoz.

N. K.

PORTUGALL LITERATURA.

- 1) *Suspiros poeticos, e saudades. Per D. J. G. de Magalhães. Paris, Dauvin és Fontaine, 1836. nagy 8r. 9 frank.*

Lyrái költemények' gyűjteménye, mellyek idomra nézve legkellemesebbek és leggyöngédebbek a' portugall literatúrákban Bocage ideje óta. Tartalomra 's kedélyre nézve Lamartine' édes ábrándozásaihoz hasonlíthatnak. A' szerző, ki a' braziliai követségénél volt Párizsban, most visszatér honába.

5.

ANGOL LITERATURA.

Szépliteratura.

- 1) *Astoria, or, the Enterprise beyond the Rocky Mountains. By Washington Irving. 3 vol. New-York and London, Bentley, 1836. 8r. 15 ft. 45 kr. cp.*

Washington Irving ezen munka által újra megmutatja, milly kitünőleg ügyesen tudja közölni velünk Amerika' legendáit. Ez nem tulajdonképi román, hanem történetírás egy kereskedési speculatio' kezdetéről, folytatásáról 's megbuktáról, mellynek hőse Astor Jakob János, születésre német, szücsárkereskedő, ki Éjszakamerika' nyugoti partján a' Columbia folyó' torkolatjánál gyarmatot kezd alapítani. Ezen gyarmat, alapítója' nevéből, Astoriának hivaték; most pedig a' birtokukba vett brittektől Fort George néven köszöntetik. Ezen látszólag száraz tárgy olly ügyes és lelkesen van kidolgozva, hogy, ki a' darabot nem olvasá, arról fogalma sem lehet. Az alkalmatlan úti kalandok' rajzolása vizen és szárazon, a' hegyek' megmászása, a' vizsgálatlan sivatagok' és durva hegyszorosak' nagy, új jelenetei, a' tetsző, ellenállhatlan humor' és megrázó pathos' közbe szövése, a' nagyszerű characterek' és vad élet' ellentételei, a' darab' hőseinek folytonos küzdése nemcsak a' valódi, eléjük tornyosodó akadályok ellen, hanem ollyakkal is, mellyeket magok szereztek magoknak: ez mind olly igazán és remekül van festve, hogy minden az új időben kijött darabok között alig kaphatni más, illy mulattató három kötetet. A' tulajdonképi elbeszélésbe sok kaland van beszöve, melly a' történet' összeköttetését és folyamát nem rontván, csak a' főcselekvény' még nagyobb kitüntetésére szolgál.

5.

MAGYAR LITERATURA.

Nyelvtudomány, nyelvtanítás.

- 1) *Ungrisches Lesebuch mit einem vollständigen Wortregister und Anmerkungen, von Gottlieb Eduard Toepfer. Pesth, bei G. Heckenast, 1837. n. 8. VI és 334 l. 1 ft. 20 kr. cp.*

Ezen olvasókönyv azon igen jó, világos, gyakorlati szellemben készült grammaticához csatlakozik második részül, mellyet a' szerző, ez előtt két évvel ada ki a' magyarul tanulni

akaró németek' számára *). Valamint az a' legjobb magyar nyelvtan német nyelven, mind a' szabályok' teljességét, szabatosságát 's a' grammaticai bíróság előtt megállhatását, mind pedig a' módszert tekintvén; úgy a' jelen olvasókönyv is nem csak a' Mártonénál, melly majdnem az egyetlen, jobb, mert jobb írókból van szedve; hanem, és főképp, grammaticai tekintetben is, igen jó, haszavehető könyv.

Tartalma kötetlen és kötött példányokat foglal magában, két osztály szerint. Az elsőben áll tíz darab Mikes Kelemen a' II. Rákóczy Ferencz' híve' „Törökországi levelei“ közzül, mellyek kizárólag török erkölcs és szokásokat festenek; két szám gróf Dessewffy József' „Bártfai levelei“ből; Kisfaludy Károly' munkáiból egy komoly dráma, Kemény Simon, egy vígjáték, Szeget szeggel, 's egy komoly elbeszélés, Viszonzás; Szilágyi' Kliójából D'Arc Johannából töredékek, Fáyból tizenkilencz mese; Virág' „Magyar századai“ból István kir. történetei; Horváth János' beszéde Festetics János felett; Kazinczyból „Zrínyi Szigetváratt“; és Kölcseytől töredékek az Athenaumban megjelent parainesisből. A' verses szakasz Kisfaludy Sándor, Kazinczy, Berzsenyi, Kis, Döbrentei, Kölcsey és Vörösmartyból van szedve, az elsőből Csobáncz, Dobozy, Lóra' románcza; az utolsóból a' Buvár Kund; minden egyéb lyrai 's epigrammai dolgozat.

Ha grammaticai célját veszszük tekintetbe a' szerzőnek — 's itt bizonyosan azt kell — nem igen vannak kifogásaink a' választás ellen. Találunk példait a' historiai előadásnak a' velős Virágból, a' könnyű Szilágyiból, 's a' classica iskola' classicus embere Kazinczyból; a' szónoklatnak a' bő, de ékes beszédű Horváth Jánóból; az emelkedett 's érzékeny

*) Theoretisch-practische Grammatik der ungrischen Sprache. Von G. E. Toepler. Pesth bei G. Heckenast, 1835. n. 8. Ennek utóbb egy kivonata is: Leitfaden zur gründlichen Erlernung der ungrischen Sprache.

költői előadásnak Kisfaludy Károlyból, valamint a' közéleti, társalkodási körök' anyag nyelvének ugyan abból; végre a' philosophiai didaxisnak Kölcsey, a' meseinek Fáy, a' leíró, közlő előadásnak levélalakban Mikes és Dessewffyből; így a' költői részben példait a' poetai elbeszélésnek, 's a' lyrai hangnak a' fennlebegő ódától a' poetai didaxisig. Elég oldalúnak kell tehát vallanunk ez olvasókönyvet a' nyelvbéli előadás' formái' tekintetéből.

De dicsérnünk kell azon szempontot is, mi szerint a' darabok' fölvetelésében az ifjkorra is volt tekintettel a' szerző; egyedül a' különben igen szép Csobáncz' helyét ohajtottuk volna egyebekkel, péld. hazafiúi énekekkel 's balladákkal pótoltatni: melly utóbbiakkal a' szavalható darabok' csekély száma is növekedhetett volna.

Grammaticai érdeme a' könyvnek, annak fő érdeme. T. i. kísérik a' kiírt darabokat számos magyarázó jegyzések, folyvást való hivatkozással a' szerző' grammaticájára, név szerint a' rendhagyó formák, a' szókötés és idiotismusoknál; 's követi azokat egy igen helyesen tolmácsoló szótár, melly a' könyv' tartalmára nézvést jóformán teljes is, kevesbbé az egyes szavak' többféle értelmei' föltételében: de ez a' szerző' tervén túl volt.

Helyben hagyjuk, hogy a' kiadó egységet hozott a' sok író' különböző helyesírásába; helyben hagyjuk, hogy az ikes közép igék' parancsolójának csonka második személyét legalább kihagyásjellel bélyegezte; minden egyéb grammaticai hibákat azonban mindenütt hasznos volt volna, ha nem a' folyó textusban, legalább zárjel közt megigazítani; mi által a' tanuló annál bizonyosban vezéreltetett volna az efféle hibák' megismerése és kerülhetésére, midőn ellenkező esetben alig lehető, hogy a' zavarból maga kifejtekezhessék, 's példakul kitűzött írók' hibáira magától ráismerjen, vagy azokat a' maga belső foruma előtt is megigazítani merje.

A' 4., 8., 14d. és jelen 25d. szám egy egy negyed ívvel megtoldatván, a' tartozott 26d. szám ezennel pótolva van.

Vége az első félévnek.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.